

Maria Miczyńska-Kowalska, *Zachowania demograficzne jednostek w rozwoju społecznym. Kierunki przemian w społeczeństwie ponowoczesnym: zarys problematyki*, Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia, Lublin 2018, ss. 186.

W recenzowanej monografii do wyjaśniania procesów społecznych zastosowano podejście dwóch dyscyplin demografii i socjologii, mieszczących się w obrębie nauk społecznych. Demografia jako nauka o zjawiskach ludnościowych odnoszonych do określonego terytorium i warunków społeczno-ekonomicznych jest powiązana z takimi naukami jak np. prawo, polityka społeczna oraz wieloma innymi. Ze związków demografii z matematyką wyrosła subdyscyplina demometria, z geografiami – antropogeografia, z medycyną – demografia medyczna, z biologią – ekologia ludności, z historią – demografia historyczna, z ekonomią – demografia ekonomiczna, z filozofią – etyka ludnościowa, z psychologią – psychologia ludności, z socjologią – demografia społeczna (socjologia ludności). Socjologię i demografię łączy wspólny przedmiot badań i metodologia.

Do badania zbiorowości ludzkich przedstawiciele obu dyscyplin podchodzą w odmienny, ale uzupełniający się sposób. Zdaniem Jana Szczepańskiego socjolog postrzega zbiorowość ludzką przez pryzmat więzi, a dla demografa jest ona logicznym zbiorem cech ustalonych statystycznie. Stosowanie metod socjologicznych w demografii ma krótszą historię aniżeli posługiwanie się socjologów metodami analizy demograficznej. Do wyjaśniania prawidłowości rozwoju społecznego i ludnościowego stosuje się tezy z pogranicza obu nauk. Jak twierdzi demograf L. Russel, pomimo ograniczeń eksplanacyjnych przy stosowaniu interpretacji socjologicznych do wyjaśniania zjawisk demograficznych, pomiędzy obiema dyscyplinami można budować wiele pomostów.

Struktura recenzowanej monografii koresponduje z szeroko rozbudowanym dwuczłonowym tytułem, z którego łatwo można odczytać cel, jakiemu według autorki ma służyć publikacja. Całość treści podzielona została na trzy części. W pierwszym rozdziale „Socjologia wobec zagadnienia rozwoju liczby ludności” zawarte zostały problemy znajdujące się na styku dyscyplin demografii i socjologii. Dokonano charakterystyki rozwoju myśli demograficznej, teorii odnoszących się do rozwoju liczby ludności, postaw wobec postmodernizmu, pojęcia i faz rozwoju społecznego oraz powiązania zagadnień kulturowych, społecznych i ekonomicznych z zagadnieniami ludnościowymi. Rozdział drugi „Zachowania demograficzne jednostek w rozwoju społecznym” obejmuje elementy składające się na przedmiot i problematykę badawczą demografii: ruch naturalny ludności (małżeństwa, rozwody, urodzenia, zgony) oraz ruch wędrowniczy (migracje wewnętrzne i zewnętrzne, struktura i stratyfikacja społeczna). Przedmiotem trzeciego rozdziału „Rola kultury w przemianie zachowań demograficznych jednostek” są uwarunkowania reprodukcyjne jednostek od konsumpcjonizmu, który konstruuje tożsamość oraz może mieć wpływ na działania moralne w ponowoczesności.

Problematyka zachowań demograficznych ujęta w perspektywie zmian dokonujących się w ponowoczesnym społeczeństwie, porusza w sposób szczegółowy analizowane zagadnienia zarówno z punktu widzenia teorii socjologicznych, jak i demograficznych. Autorka podjęła niezwykle aktualny temat społecznych determinant reprodukcji ludności w obliczu obserwowanego procesu starzenia się społeczeństwa. Przyczyn zmniejszenia prokreacji należy upatrywać w zmianach stylu życia uwarunkowanych postępowaniem cywilizacyjnym, zmierzającym w kierunku indywidualizacji na skutek rozpadu wspólnotowości. Na ten stan rzeczy istotny wpływ ma ingerencja nowoczesnych nośników informacji i łączności w przemiany więzi społecznych, w kontakty poprzez intensyfikację, zwiększanie zasięgu i spłykanie komunikacji międzyludzkiej oraz ingerencję w bio-psychiczno-społeczną strukturę jednostki ludzkiej. Skutkiem tych oddziaływań jest schładzanie, rozpraszanie, zmiękczenie więzi, bycie-dzielone-z-innymi, rozpad trwałych więzi społecznych i wspólnot lokalnych w wyniku ruchliwości, wolności, polaryzacji, eksterytorialności nowych elit, rozluźniania więzi rodzinnych, pośrednictwa ekspertów, urynkowienia relacji międzyludzkich, konsumeryzmu, braku poczucia bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej.

W logice rynku wkraczającego w życie społeczne negacja więzi niweluje warunki trwałego życia we dwoje, zawód i rodzina tracą funkcje ochronne, indywidualizacja osłabia więzi partnerskie rekompensowane mnogimi, powierzchownymi znajomościami obracającymi się wokół własnej osi, utrata stabilności zatrudnienia i fragmentacja pracy grozi rozpadem więzi między ludźmi występującymi w roli konsumenta i producenta, polaryzacja społeczna i nierówności wykluczają ludzkie terminale wiedzy ogólnej, rodząc zapotrzebowanie na pracę samoprogramowaną, a transformacja stosunków produkcji w wyniku rewolucji w technologii powoduje segmentację podmiotów procesu gospodarczego (właściciele, menedżerowie, globalne rynki finansowe). Czynniki zmian technologicznych, ekonomicznych i kulturowych powodują dekompozycję życia społecznego.

Albert Einstein przestrzegał przed dehumanizacją relacji społecznych w następujących słowach: „Jeśli technika zawładnie człowiekiem, zapanuje nad stosunkami między ludźmi, to będziemy mieć do czynienia ze zidiociałymi ludźmi”. Faza rozwoju społecznego określana przez socjologów społeczeństwem ryzyka, płynnym, refleksyjnym, dyskretnym, informacyjnym, sieciowym, ponowoczesnym, postmodernistycznym, postindustrialnym, konsumpcyjnym prowadzi do indywidualizacji życia i hedonistycznych postaw oraz rozszerzania kontaktów w cyberprzestrzeni, co nie sprzyja budowaniu trwałych więzi, jakie są podstawą stałości związków rodzinnych.

Słusznie Autorka zwróciła uwagę na rolę funkcji współczesnej rodziny, która zdaniem jednego kręgu socjologów przeżywa swój kryzys, a według innych przybiera różnorodne nowe formy. Na analizowane w drugim rozdziale elementy naturalnego ruchu ludności mają duży wpływ zmiany statusu i ról społecznych kobiet oraz feministyczne dążenia do równouprawnienia, jak również postawy pracodawców wobec młodych kobiet na rynku pracy. Wzrost aktywności kobiet w sferze zawodowej i publicznej ma

wpływ na zmniejszenie wskaźników dzietności kobiet, wzrost wieku rodzenia pierwszego dziecka, wzrost wieku zawieralności małżeństw, co w konsekwencji przyczynia się do zmniejszenia przyrostu naturalnego.

Recenzowana publikacja stanowi interesujące zestawienie interpretacji przemian w społeczeństwie ponowoczesnym z perspektywy demograficznej i socjologicznej. Wydana pozycja jest uzupełnieniem literatury z tych obu dyscyplin nauk społecznych, do wykorzystania na wielu kierunkach kształcenia humanistów.

Krystyna Leśniak-Moczuk